

транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ, 2006. – № 13. – С. 13–20.
3. <http://baltki.com.ua/transport/transportna-logistyka-zavdannya-tendenciji-rozvytku/> 4. Зайончик Л.Г. Транспортно-логістичні системи містоутворюючих підприємств: особливості формування і розвитку // Тези доповідей. Національний транспортний університет. – К., 2006 5. <http://fsoler.com/transportne-ta-skladske-zabezpechennya-logstiki/149-rol-transportu-v-logsticz.html> 6. http://alt.com.ua/ukr/rating_by_firms//fixed_assets_share//total_equity/desc///2009/13/60///ind_other_non_curr_ent_assets 7. <http://www.antor.ru/products/planirovanie-marshrutov/> 8. Столярчук П.Г., Краснопольська О.І. Аналіз застосування екологічних норм Євро на дизельне паливо // Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка". – 2007. – № 574: Автоматика, вимірювання та керування. – С. 86.

УДК 330.1 : 338.4

О.С. Кіндзюр

Національний університет "Львівська політехніка",
Техніко-економічний коледж

ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О Кіндзюр О.С., 2010

Розглянуто сучасний стан підприємств житлово-комунального господарства як муніципальних природних монополістичних структур у вітчизняній ринковій економіці. Визначено основні проблеми ефективності їх діяльності та розвитку. Запропоновано напрямки адаптивності житлово-комунальної сфери до умов ринкового господарства та шляхи забезпечення цих умов.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, муніципальні природні монополії, реформування, тарифи, дотації, пільги, субсидії.

HOUSING AND PUBLIC UTILITIES AS PART OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

The current status of housing and municipal utilities as natural monopoly structures in the domestic market economy. The main problem of their performance and development. An aligning the housing sector to a market economy and ways to ensure these conditions.

Keywords: housing, utilities, municipal natural monopoly reform, tariffs, subsidies, allowances, subsidies.

Постановка проблеми. Житлово-комунальний комплекс є важливою складовою національної економіки, оскільки підприємства цієї галузі не тільки забезпечують життєдіяльність населених пунктів, а й значною мірою впливають на соціально-політичний клімат регіонів. Важливість реформування житлово-комунального господарства однозначно відзначають як науковці, так і практики. Основними напрямками реформування ЖКГ розглядаються цільові урядові програми й окремі форми державно-приватного управління підприємствами та інвестиційної політики. У цьому контексті можна відзначити, що у світогосподарській практиці ефективнішою вважається змішана державно-приватна форма власності чи передавання цих підприємств у концесію комерційним фірмам. Низька інвестиційна привабливість підприємств ЖКГ та невисокий рівень платоспроможності населення за житлово-

комунальні послуги визначають низку проблемних аспектів щодо використання зарубіжних механізмів для управління такого роду підприємств – природних монополістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У тематичних оглядах різновекторно розглядається проблематика залучення у сферу житлово-комунального господарства позабюджетних джерел фінансування реконструкції і модернізації технічно зношеного і технологічно відсталого обладнання. Ці проблемні питання розглядають через пряме залучення в галузь приватного капіталу та цільові регіональні програми.

У тактичних публікаціях відзначається відсутність науково-обґрунтованого підходу до запровадження ринкових відносин в житлово-комунальному комплексі, недосконалість нормативно-правової бази і, як наслідок, відсутність інституційних перетворень, неефективність державного впливу на реорганізаційні процеси й формування ринкового змісту комунального сектора національної економіки. Як відзначають Н.М. Галазюк, С.С. Іваночко, А.А. Кіпершайн, автори публікації з розгляду проблемних питань розвитку природних монополістичних структур національної економіки, «... економісти до сих пір не змогли запропонувати прийнятної теорії реформування інфраструктурних монополій... в сучасній економіці України формування ринкових структур відбувається у надзвичайно специфічних умовах» [1, с. 168].

Багато дослідників у сфері вирішення проблематики ефективного управління житлово-комунальним комплексом перебувають на позиціях доцільності комерціалізації підприємств цієї галузі. Так наприклад, Н.А. Клевцевич вважає, що «... для поліпшення ситуації, яка склалася на сьогодні в ЖКГ, необхідно проводити активну роботу в напрямку залучення приватного сектора в цю сферу» [2, с. 177].

На противагу таким позиціям, низка дослідників обґрунтовують дієвість реформування підприємств галузі на основі формування економічно обґрунтованих тарифів на послуги. Наприклад О.О. Тертиця, порівнюючи вітчизняний і зарубіжний досвід регулювання діяльності муніципальних природних утворень, відзначає, що «перспективний розвиток і модернізація підприємств ЖКГ можливі лише за умови фінансового забезпечення через ефективну тарифну політику та ціноутворення» [3, с. 112]. Деякі автори, обґрунтовуючи системну ефективність комунального сектора, наголошують на потребі урахування низки факторів, зокрема засадні принципи економічної і соціальної ефективності. У такому контексті, Н.В. Коваль робить висновок, що «розвиток житлово-комунальної сфери в сучасний період можливий лише на основі формування нового господарського механізму, орієнтованого на використання економічних важелів і стимулів, а також на максимально повне врахування інтересів споживачів» [4, с. 201].

Невирішена частина загальної проблеми. Незважаючи на низку урядових програм концептуальних положень у сфері регулювання діяльності підприємств галузі, розроблену Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 рр., теоретико-наукова концептуальна модель функціонування цієї галузі в координатах ринкової економіки національного господарства не розроблена: «Муніципальний сектор практично випав з поля досліджень науковців... залишається низка питань, майже не вивчених або таких, що є об'єктом гострих наукових дискусій, передусім питання муніципального підприємництва, що забезпечує впровадження ринкових механізмів в процес надання громадських благ» [5, с. 221].

Мета статті полягає у визначенні об'єктивних проблемних аспектів неефективного функціонування підприємств комунальної галузі у ринкових умовах господарювання, систематизації й узагальненні підходів до формування дійового організаційно-економічного механізму управління в цій сфері національної економіки, обґрунтуванні пропозицій щодо підвищення інвестиційних можливостей житлово-комунальної сфери.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні управління підприємствами житлово-комунального комплексу ґрунтується на адміністративних методах і механізмах із використанням деяких

інструментів ринкової економіки та важелів територіально-галузевого і функціонально-галузевого змісту: «Одним із засобів втручання держави у діяльність фінансових ринків є структура та склад державного сектора економіки, який, власне, є осередком планової економіки у перехідній до ринкової економіки України» [6, с. 50].

Сучасна комунальна інфраструктура являє собою складний соціально-господарський комплекс, який, маючи за мету своєї діяльності забезпечити передусім соціальну ефективність, функціонує у системному взаємозв'язку з ринковими суб'єктами господарювання: «Державний сектор економіки виступає як об'єкт державного регулювання, яке відрізняється від регулювання у приватному секторі, де суб'єкти діють у відповідності з об'єктивними ринковими законами прибутковості, конкуренції, попиту та пропозиції і цін» [7, с. 314].

Регулювання діяльності підприємств галузі переважно зводиться до обґрунтування тарифів на послуги. Проте, «... з цією ціноутворюючою моделлю пов'язана проблема перехресного субсидіювання, яке за своєю суттю є однією з форм дискримінації цін: для однієї категорії споживачів встановлюються ціни вищі від інших, тобто одна категорія споживачів субсидіює другу» [8, с. 182].

На теперішній час, коли підприємства житлово-комунального комплексу здійснюють свою діяльність в умовах невизначеності зовнішнього середовища і світових тенденцій до здорожчання енергоносіїв (найбільшої витратної статті на підприємствах), проблеми тарифоутворення на послуги цих підприємств безперечно набувають гостроти і значущості. Очевидним є те, що на тлі втрати платоспроможності населення, одним регулюванням цін на послуги кардинальні реформи в галузі провести неможливо.

Процеси регулювання діяльності житлово-комунального господарства регламентуються Законом України від 24.06.2004 р. № 1869-IV «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки» законами України від 24.06.2004 р. № 1875-IV «Про житлово-комунальні послуги», «Про ціни і ціноутворення» №507-XII від 03.12.1990 р., «Про теплопостачання» від 02.06.2005 р. № 2633-IV а також низкою постанов Кабінету Міністрів України, наказів і нормативно-правових актів Державного Комітету будівництва, архітектури та житлової політики, які стосуються різних сфер діяльності підприємств галузі. Незважаючи на певні повноваження органів місцевого самоврядування щодо підтримки ефективного функціонування муніципальних монопольних утворень, наприклад затвердження тарифів, підвищувати їх можна після отримання висновку Державної інспекції з контролю за цінами про економічну обґрунтованість витрат, включених до тарифів. Так само Національна комісія регулювання електроенергетики України (НКРЕ), яка регулює процеси функціонування природних монополій, визначально впливає на рішення про ціну на найістотнішу складову тарифів (природний газ, електроенергію). Джерелом коштів на компенсацію різниці в тарифах у зв'язку із зростанням витрат на природний газ і електроенергію виступають місцеві бюджети. Дефіцит коштів місцевих бюджетів змушує підприємства спрямовувати амортизаційні відрахування на підтримку операційної (виробничої) діяльності, зменшуючи і без того невисокі можливості модернізації й реновації виробничих фондів.

Реальна державна чи муніципальна власність, а не декларована власність територіальних громад на підприємства комунального господарства, спричинює постійний тиск на ці підприємства з боку різних державних інституцій. Приватизація, корпоратизація чи повна концесія цих підприємств може створити умови різкого зростання вартості суспільно необхідних послуг або усунути від управління приватну компанію через політичну ситуацію чи невиконання регулятивних умов.

З погляду розроблення організаційно-економічного управління підприємствами цієї галузі особливо актуальною постає проблем їх адаптації до ринкових відносин, передусім їх самоокупності й рентабельності. Ураховуючи значимість суспільної ефективності в діяльності цих підприємств, впровадження суто ринкових механізмів управління повинно бути істотно скоригованим. Для адаптації до ринкового середовища повинен відбуватися послідовний перехід на організаційно-правові та економічні методи з використанням як адміністративних, так і ринкових інструментів управління виробничо-господарськими процесами.

Найефективнішою формою виведення підприємств галузі із кризового стану, на наш погляд, в умовах перехідної економіки можна вважати регіональні інфраструктурні програми із залученням до них комерційних підприємств. Для залучення приватного сектора у сферу життєзабезпечувальних систем необхідно розробити та ввести у практику різного роду інвестиційні програми, спрямовані на реконструкцію та модернізацію комунальної інфраструктурної мережі. Повинен використовуватися комплексний підхід з використанням державних важелів компенсації комерційним структурам.

В аналітичних оглядах, періодичних публікаціях наводиться різноманітні характеристики діяльності підприємств житлово-комунального сектора національної економіки, зокрема їх кризовий фінансовий стан, збиткова діяльність, недофінансування, зокрема законодавчо встановлених пільг, субсидій, дотацій населенню, зношеність і технологічна застарілість мережних споруд та обладнання. Крім того в публікаціях і дослідженнях відзначаються такі важливі фактори, як можливість підприємств галузі працювати з приватним капіталом через відсутність механізму реалізації інвестиційних угод, окремі організаційно-економічні механізми, які є дієвими в одних регіонах, неможливо використовувати як орієнтири (стандарт) в інших внаслідок суттєвих відмінностей інфраструктурних умов. Саме тому деякі дослідники роблять висновок, що «найуніверсальнішим інструментом управління розвитком житлово-комунального господарства є регіональні цільові програми» [9, с. 34].

На фоні високої енергомосткості через відсталу технологічну і зношену матеріально-технічну базу, підприємства житлово-комунальної галузі не мають вагомих фінансово-економічних стимулів до зниження ресурсомосткості (витратні механізми ціноутворення). Народногосподарська ціль діяльності переважно більшої кількості підприємств галузі полягає у забезпеченні функціонування економічного комплексу країни шляхом надання недорогих ресурсів господарським суб'єктам інших видів економічної діяльності (водопостачання, тепlopостачання).

У тематичних джерелах, тематичних оглядах з проблематики фінансування заходів для модернізації та оновлення комунальної інфраструктури наводяться різні джерела та їхні розміри. Незважаючи на різні урядові програми щодо розвитку житлово-комунального комплексу, реального фінансування для заміни інфраструктурних мереж і технологічного обладнання не було; у структурі економіки пріоритет належав галузям виробництва і банківського сектору. Очевидним є те, що без державної підтримки майже неможливо впровадити енергозберігаючі технології, провести модернізацію інфраструктурних мереж та й взагалі запровадити інноваційну діяльність у систему житлово-комунального господарства.

У фахових публікаціях з проблемних питань державної фінансової політики та інноваційних стратегій у житлово-комунальному господарстві обґрунтовуються передусім передумови для залучення інвестицій, зокрема захист фінансових інтересів інвесторів. Ця базова умова пов'язується з тим об'єктивним фактом, що зміст функціонування підприємств усього сектора національної економіки зумовлений складною системою фінансових інтересів – безпосередньо самих суб'єктів господарювання, їхніх споживачів, фінансових та інвестиційних організацій та органів влади; задоволення фінансових інтересів усіх або тих чи інших учасників не збігається. Саме тому вважається, що державна галузева і фінансова політика повинна бути спрямована на формулювання таких стратегічних цілей, які можуть бути досягнуті і адекватно профінансовані як із традиційних джерел (тариф, державний бюджет), так і з використанням таких механізмів (прийнятних для потенційно заінтересованих сторін) як проектне фінансування, кредитування, муніципальні цінні папери. Муніципальні органи управління, виходячи із рівня свого соціально-економічного розвитку і особливостей регіону, повинні розробляти регіональні програми розвитку загальної міської інфраструктури, зокрема адаптування житлово-комунального господарства в ринкове середовище національної економіки.

Висновки і пропозиції подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень щодо підвищення ефективності функціонування житлово-комунального господарства очевидно повинні бути пов'язані з пошуком напрямків оптимізації організаційної структури, виробленням адекватного адміністративно-ринкового механізму управління в галузі, виділенням державних

цільових коштів та розробленням цільових державних і регіональних програм для проведення модернізації комунальної інфраструктури з метою мінімізації операційних витрат і підвищення загальної ефективності їх функціонування.

1. Галазюк Н.М. Сучасний стан та проблеми розвитку природних монополістичних структур у вітчизняній економіці / Н.М. Галазюк, С.С. Іваночко, А.А. Кіпершайн // Вісн. Львівської комерційної академії: Збірник наукових праць. Серія економічна. – 2010. – Вип. 33. – С. 167–171.
2. Клевцевич Н.А. Партнерство бізнесу та держави як новий інструмент державної інвестиційної політики у сфері ЖКГ / Н.А. Клевцевич // Вісн. соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету. – 2008. – № 30. – С. 173–178.
3. Тертиця О.О. Напрямок реформування сфери ЖКГ : зарубіжний досвід та вітчизняна практика / О.О. Тертиця // Бізнес – навігатор: наук.-вироб. журн. – 2010. – № 2(19). – С. 110–114.
4. Коваль Н.В. Проблеми функціонування житлово-комунального комплексу та його вплив на соціально-економічний розвиток України / Н.В. Коваль // Регіональна економіка. – 2009. – № 4. – С. 197–203.
5. Монастирський Г.Л. Муніципальний сектор економіки: ресурсний потенціал та функціональне навантаження / Г.Л. Монастирський // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2009. – № 2. – С. 220–230.
6. Чубукова О.Ю. Підходи до формування державного сектору національної економіки / О.Ю. Чубукова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 1(9). – С. 49–53.
7. Яковлев О.К. Державний сектор економіки як феномен сучасних ринкових відносин // Вісн. соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць Одеського державного економічного університету. – 2010. – № 39. – С. 312–315.
8. Августин Р.Р. Теоретико-методологічні основи діяльності природних монополістичних структур / Р.Р. Августин, О.Б. Саврица, Н.М. Галазюк // Вісн. Львівської комерційної академії: Зб. наук. праць. Серія економічна. – 2010. – Вип. 33. – С. 180–184.
9. Механізми розвитку житлово-комунального господарства : системи управління, підготовки кадрів : [монографія] / В.М. Данилишин, М.А. Хвесик, М.Х. Корецький [та ін.]. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 351 с.